
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

HAMIS MESÉK

Podolszki József: *Csacska Csacsi menyegzője*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1989

A szerző furfangos meséknek nevezi őket, valójában csalóka mesék, mert nem vagy nem csak mese a *Csacska Csacsi menyegzője* című gyűjtemény öt szövege. Ami mindjárt a kötet elején gyanús; a túlhangsúlyozott meseszerűség: az elnevezések (Messziország, Álomország, Álomtenger, Meseszikla); a kibővített, aláhúzott formulák („Ma arról akarok mesélni, hogy hogyan is volt az, amikor másképp volt, amikor nem így volt, hanem épp amúgy volt, hogy ti azt elképzelni sem tudjátok már... A régi szép időkbe kellett visszamennem ezért a meséért ...”); a modern fogalmak (közlekedési tábla, szakszervezeti ünnepség, kalkuláció, televízió stb); a meserendhez való igazodás felemlegetése („A mesék rendje pedig, amióta csak fennáll ez a Mesevilág, mindig úgy kívánta, hogy minden vén számárnak legyen egy lánya...”). A mesének a *Magyar folklór* (Bp. 1979) szerint vágszerűsége, vagyis irracionálisága „nem szimbolikus értelmű, hanem szórakoztató jellegű. A mesei kalandok epikus cselekményként és nem valamilyen mélyebb értelmezési lehetőség hordozóiként népszerűek a mese közönsége előtt”. Egy másfajta elmélet (Henszlmann, Erdélyi) szerint a mesének igenis van jelképes értelme, Honti János pedig a mesevilágot a vágyvilággal azonosítja, a valósággal szemben álló világnak mondja, ami lényegében az elterjedt elmélettel, a „valóság korrekciójával” azonos. Az irodalmi vagy népmese ilyen értelemben két szinten működhet: a történet szintjén, ami a szórakoztatást szolgálja, s ami „megszerzi népszerűségét” a közönség körében, és egy másik szinten, amely a korrigált valóságra utal. Az irodalmi mesénél kifejezettebb (lehet) ez a kettősség, mint a népmesénél: az író, aki tudatosan nyúl a mese eszközeihez, szatirikus, allegorikus, példázatszerű, szimbolikus jelentéssel telítheti szövegét, melyben a valóság stilizált, de hangsúlyos formában kaphat szerepet.

Podolszki József mesekötetében is ez a tendencia érezhető: az érdekes és szórakoztató történeteket a csalimesék olyan válfajának tekinthetnénk, amelyben a szerző nem azt jelzi, hogy *nem akar* mesét mondani, hanem azt, hogy *nem mesét* akar mondani. Allegorikus és szimbolikus helyzetek jönnek így létre a szövegekben, amelyeknek időbeli („rég szép idők”) és irracionális (Álomország, Meseország) kihelyezése a műfajnak és a szöveg társadalmi helyzetének a következménye. Az elbeszélés, a mese felszíne mögött

ezért a látszatnak és valóságnak a kettősségétől (*Másik Zöld Malac*) az álomban is elérhetetlen vágyakig (*A lila kecske*), a nyílt politikumig (*Csacska Csacsi menyegzője*), a szándék és a cselekvés ellentétéig, az emberi kapcsolatok jó/rossz minőségéig (*Kétbalkezes Katóka*) terjed a valóságra irányultság formája és mértéke.

A szerző azzal kísérletezik, vajon beillik-e valóságunk a mese tiszta és egyszerű világába, alkalmazkodik-e, idomítható-e a mese különböző típusainak sematikus cselekvéseihez, eltűrik-e a modern élethelyzetek a csodák világát; vajon a mi világunk a mese szintjéig és lehetőségéig stilizáltan milyen hasonlóságokat mutat a meshagyomány általános képleteivel: fenntartható-e az Erdélyi-féle elmélet („a mesei gonoszítottak lelepleződése, a jó diadala”) a mai mesék terében, vagy pedig alapjának rendült meg ez a képlet a mese szintjén is, s a jelen élethelyzetei megkövetelik a műfaj módosítását, vagy legalábbis bizonyos típusainak – a tündérmesének és a hősmesének – a kiiktatását. A kötet elbeszélője „Messziországbeli” mesekereső kalandja során különböző életerekekben és műfajokban próbálgatja az igazi mese lehetőségét, a varázslat, a jó tündér, a varázstárgyak alkalmazhatóságát. Ezek a tárgyak és személyek ezért valóságos szimbólumok, a mese érvényének vagy érvénytelenségének a szimbólumai. Az első szövegben (*Arról akarok mesélni...*) a tündérmesék nyomába ered, de a valóság hatalmas mélységein – nyolcmérföldes hegyeken és kilencmérföldes szakadékokon – kell túljutnia Árvalányhaj tündér varázskapcáinak segítségével, hogy végül célhoz érhesen, egyáltalán a mesék országába juthasson. Itt azonban az otpimista világrendet csak „tündérerőszakkal” lehet kialakítani. A mesék és az álmok újra és újra kicsúsznak a mesélő keze közül, mint a *lila kecske* is, akivel hiába szeretne éjszakákon át álmodni: amikor végre megjelenik az állat, kiderül, hogy az meg éppen az elbeszélőről álmodik, lerázza magáról a mesét, „visszaküldi” a történetet magára a mesélőre. A megoldás csak az lehet, kifogni az álmon, furfanggal jutni be az álomvilágba: „Mondjuk, hogy önmagam választom a megálmodásra, és akkor majd – *álomban álmodom* a lila kecskémet”. A *Másik Zöld Malac* című mesében a csalimesék egyik változatát mondja el az elbeszélő: a fura állattal valahol itt, mifelénk találkozott, a „búzaóceánok parányi szigetén”, s a hazugságmesék logikájából próbálja megérteni, miért nevezi magát éppen Zöld Malacnak, amikor mindenféle színfolt van rajta, csak éppen zöld nincs. A *Csacska Csacsi menyegzője* állatmesedráma vagy allegorikus dráma, egész kis jelenet a hatalomváltás sémájáról: a birkák királya, a szamar, akinek egész udvartartása és hatalmi mechanizmusa van, bakóval és katonával, férjhez akarja adni lányát, s vele adná fele királyságát. A birkák lejobbika, Birka Béni azonban hiába pályázik a lány kezére, kiesik a konkurenciából birka volta miatt. Ekkor jó tündére, de már korrumpált tündére sugallatára birkatársaival együtt néplázadás útján űzi el a királyt, s veszi át a hatalmat: ezután ő sétál legelészés közben elől, öneki jut a legédebb fű, a birkák pedig továbbra is a kórót legelik, mint azelőtt.

A meshagyomány ezeknek a történeteknek idomul a valóságanyag törvényszerűségeihez. A politikumra irányuló allegória és szimbólum természeténél fogva meseellenes, mesét belőlük csalással, a mese törvényszerűségeinek módosításával, mellőzésével lehet létrehozni. Bárány Béni tündére nem igazi tündér, de *A lila kecskében* is beismeri az elbeszélő, „szégyen ide, szégyen oda – bizony férfiasan be kell vallanom, hogy az én meséim szinte kizárólag homokból állottak, ha a lila kecskémmel töltött éjszakáról kellett beszélnem”. A furfangos mesék típusa tehát nemcsak a csalimesékkel vagy a humoros

műfajokkal való rokonságra utal, hanem a mese csalással való kialakításának módjára is. Látszólagos optimizmusuk és kedélyességük ellenére szomorúak ezek a történetek. A mesék után induló vándor már a Messziország felé vezető úton – mintha csak a régi szép idők emléke lenne maga a mese, sőt a mesehelyzet is – melankolikusán sóhajt fel: „Hej, bűbájos Árvalányhaj! Hej, jó kis kapcáim!”

A kötet végére az elbeszélő mégis eljut az igazi meséhez, a *Kétbalkezes Katóka* történetéhez, ahol pedig a legkevésbé irracionális a cselekmény. Itt tudja felállítani azokat az emberi viszonyokat, amelyek a mesebeliekhez a legközelebb állnak, azokat a cselekvési modelleket és szerepköröket, amelyek a népmese szokásos szereplőinek, a sárkánynak, a tündérnek és a legkisebb fiúnak megfelelnek. A szerző a mesehőssé válás jellembeli feltételeit is megadja: a sárkány az a környezet, amely a „kalkulációkkal”, „szakszervezeti ülésekkel” elfoglalva nem tudja méltányolni a mesehős – Katóka – jó szándékát és segítőkészségét, a jó tündér pedig olyan jellem, amilyen Kalapos János: soha senki előtt le nem kerül fejről a kalap, még a plébános kedvéért sem. Ez a Kalapos János az, aki a világgá indult Katókat egészen köznapin módon befogadja, s varázsereje csak abból áll, hogy türelmes tud lenni, sőt, a jó szándék előtt, még ha balul üt is ki, le tudja venni a kalapját. Az előző mesékben a szerző – a valóságanyag jellege miatt – a mese korrekcióját végezte el, az utolsó történetben az egyéni élet és a jellembeli tulajdonságok szintjén újra felfedezte a mese lehetőségét.

Podolszki kötetének erénye, hogy képes tartani magát végig a mese formái, szerkezeti és stilisztikai követelményéhez. Történetei szórakoztatók és olvashatók anélkül is, hogy okvetlenül „szimbolikus értelmet” vagy allegóriát keressünk bennük. Eljárásaiban a mesehumor jellegzetes eszközeihez, módszereihez alkalmazkodik, felhasználja a szólások és a meseformulák feloldásának és felrészítésének lehetőségeit, a részletező, kitérő és újrakezdő történetvezetést, az önkorrekciót, a mondatpárhuzam, a szó- és hangismétlés különböző alakzatait, az anekdotikus betoldásokat és az eredetmagyarázatot. Igazodik a cselekményelmondás szigorúan időrendi menetéhez, a csattanó felé haladó szerkezethez, kapcsolatot teremt a közönséggel, egyszóval ízig-vérig mesenyelv az, amelyen ír. Fantáziája, stílusa, kedves humora Lázár Ervin meséinek, a Hétfejű tündérnek vagy a Bab Bercinek a nyomában jár.

HÁSZ-FEHÉR Katalin

CSEND-ÉLET

Németh István: *Díszudvar*. Jegyzetek és vallomások. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1989

Az újságíróként is jól ismert szépíró a *Jegyzetek és vallomások* alcímmel ellátott *Díszudvar*-ban is saját „hagyományának” megfelelően sajátos prózai rövidműfajt művel, olyan „lírai jegyzeteket” ír, amelyekben elmosódik a határ epika és líra, prózaiság és költőiség közt.

A kötet első négy írása valóban az „Üstökös szárnyain” száll. Valahol Nápoly és Ró-